

A CSALÁDJOG AZ ÚJ OLASZ TÖRVÉNYKÖNYVBEN

A jog első kodifikálásától, a tizenkét táblás törvénytől az új olasz kódexig a jogi felfogás nagy változásokon ment át. Ez a változás Itáliában sohasem törészerű, mindig szerves fejlődés eredménye. Az új törvények a régiek alapján készülnek. Maga a kodifikálás ténye a jogelvek bizonyos megállapodottságát tetelezi fel, mert csak akkor kerül sor a jog kodifikálására, ha az előző törvények vagy elavultak vagy kiigazításra szorulnak s kialakult már bizonyos határozott elv, amelynek alapján megtörténhet a régi elvek átértékelése, új jogintézmények felállítása, egyszóval az új életfelfogásnak, új életformáknak egységes törvénykönyvben való jogi szabályozása.

A jognak alkalmazkodnia kell a korok fejlődéséhez, az éghajlathoz, mert máskülönben túlhaladottá válik. Ez alól nem lehet kivétel a légátgondoltabb és legkidolgozottabb kodifikáció, így a szóbanforgó sem, mert térben és időben megfelelő adottságokhoz kell alkalmazkodnia. A fasizmus törvényhozói ennek tudtával jártak el.

Az olasz jog új kodifikálása 1930-ban kezdődött. Az új Itália első törvényszerkesztője *Alfredo Rocco* irányelvei alapján és vezetésével létrejött a büntetőjog kódexe. A magánjogi anyag kodifikálását *Arrigo Solmi* vezette. Munkatársaikkal együtt fenntartották a kétezeréves római jogi hagyományt s ahol szükség volt rá, hozzásimították az új idő kívánalmaihoz.

1939 július 1-én lépett életbe az új olasz magánjogi kódex első könyve, amely a személyi és családi jog szabályozását tartalmazza. (Az 1939-ig érvényben volt utolsó kódex 1865-ben keletkezett.)

Solmi a kodifikálási munkálatok alapjául szolgáló irányelvekről a következőket írja: „Nincs többé helye a francia forradalom által inspirált individualizmusnak, amely a Napóleon-kódexet jellemezte, különösen amennyiben ez eltávolodik a római jogi intézményektől. Az egyének szűk egoisztikus érdekeit a társadalmi szolidaritás szelleme rendeli alá az állam elsőbrendű érdekeinek, amelyben a nemzet gazdasági, jogi s politikai szervezete összpontosul s konkretizálódik”. „Alaposan

megváltozott az olasz törvényhozás szelleme és hasonlóképpen átalakult a jog néhány alapvető irányelve is. Az érvényben maradt törvények is szükségszerűen új fényt kaptak magyarázatukban és alkalmazásukban, mert belső igazoló okuk megváltozott. Nem csupán az egyén érdeke van többé az előtérben, jóllehet mindig ez a végső cél, hanem minden esetben a nemzeti közösség állandóbb és felsőbb érdeke, amely túlhaladja az egyének rövid életét”.

Ez a szellem hatja át az olasz magánjogi kódex első könyvét. Az új személy- és családjogban kifejezésre jut az olasz fajvédelem is, amelynek célja a faj szellemi és fizikai erejének megóvása és a családi köteléknek - a nemzeti hatalom és folytonosság alapjának - megvédése. A törvény gondoskodik olyan intézményekről, amelyek biztosítják a családi kötelék egészségességét és egyensúlyban maradását.

A könyv hatodik címében tárgyalja a házasságra vonatkozó szabályokat, a következőkben a szülők és gyermekek közötti viszonyt, az örökbebefogadást, az apai hatalom gyakorlásának mértékét és módját, a gyámság intézményét, a nagykorúsítás szabályait, a magánosok és a közintézetek gondozásában lévő kiskorúak védelmét, végül a felújított „affiliazione” („befogadás”) intézményét.

A könyv elvként mondja ki, hogy a házasság ígérete nem kötelez sem a megkötésre, sem a be nem váltás esetére szóló kikötés teljesítésére. A hozományi kárpótlás tekintetében a kárpótlás meghatározásának jogát a törvény esetről-esetre a bírónak tartja fenn, csak azt köti ki általában, hogy a hozományt a költségekkel és kötelezettségekkel együtt körül kell írni és a kártérítés mértéke a szerződő felek anyagi helyzetének megfelelő határok között mozog.

A házasság megkötésének két módja: a katolikus egyház erre felhatalmazott papja előtt (valamint más külön megnevezett felekezetek papjai előtt), vagy az állami anyakönyvvezető előtt kötött házasság. Az elsőre az 1929 május 27-én kötött konkordátum (illetve az egyes felekezetekre nézve a speciális vagy kiegészítő törvények) eljárási szabályai alkalmazandók. A polgári házasság megkötésének módját a kódex pontosan felsorolja. A konkordátum értelmében az egyházi esküvő ugyanolyan magánjogi hatásokkal jár, mint a polgári hatóság előtt kötött házasság. Az egyházi esküvőt kötni szándékozók azonban kötelesek az illetékes polgári hatóságtól (anyakönyvvezetőtől) bizonyítványt hozni annak igazolására, hogy az ország törvényei értelmében a házasság megköthető. Az egyházi szertartást és bejegyzést végző pap köteles a két eredeti példányban kiállított házasságlevél egyik példányát 5 napon belül bejegyzés végett az illetékes polgári hivatalnak megküldeni. Főbb újítások még a házassági jogi anyagban a „per procura” és az „in extremis” köthető házasságok, amelyeket katonai szolgálatot teljesítő személy számára háború idején, illetve az ország területén kívül élő személy számára nyomós okok fennforgása esetén engedélyeznek.

„A házasság csak az egyik házaspár halálával bomlik fel”. Bizonyos esetekben megtámadható és semmisnek nyilvánítható a házasság. A törvény ezenkívül meghatározott körülmények fennforgása esetén megengedi a különélést. A semmisségi okok közül ki kell emelni a beszámíthatatlanság (elmebaj) egyes eseteit és a nemzési képtelenség miatt indítható megtámadási keresetet, mint amelyeknek jogosultsága körül a legtöbb vita folyt és folyik az egyházi és polgári jogászok között.

A házassági jog anyagában külön fejezetet alkotva tárgyalja a kódex a házastársak közötti vejezoni viszonyok

szabályozását. Az 1865-ös kódex ezt a részt a szerződések csoportjában tárgyalta. Az új kódex jelentős újítása a „családi vagyon” intézményének bevezetése. A „családi vagyon” célja a családi kötelék szilárdabbá tétele és a család jólétének biztosítása. A családi vagyon, ha gyermekek vannak, a házasság felbontása után is fennáll, egészen addig, amíg a gyermekek nagykorúakká lesznek. Ez a vagyon meghatározott ingatlanvagyonokból és értékpapirokból állhat, amelyek elidegeníthetetlenek. Hozadékokat a család javára kell fordítani.

A családi vagyon kötöttsége sok vitára adott alkalmat. Sokan aggódtak a családi vagyon elidegeníthetlensége miatt, mondván, hogy így elvonják azt a szabad forgalomból és ezáltal kárt okoznak a hiteléletnek és a közgazdaságnak. Ez az érv azonban csak részben fogadható el, mivel csak időleges, tehát nem abszolút mozdíthatatlanságról van szó és a gazdasági életnek okozott kár sokszorosan megtérül a családnak nyújtott előnnyel. A kódex módot nyújt a családi vagyon növelésére, csökkentésére és átalakítására azokban az esetekben, amikor a bírói hatóság ezt szükségesnek látja és a család helyzete biztosított. A családi vagyont határozottan meg kell különböztetni a hozományi vagyontól. A hozományi vagyon esetében megmarad az egyik fél elsőbbségi joga, míg a családi vagyon hosszabb életű és a család jövő fejlődését hivatott szolgálni.

Igen kényes kérdést szabályoz a törvény a természetes gyermekek helyzetének rendezésével. A kódex abból indul ki, hogy a gyermekeket nem szabad felelőssé tenni szülőik vétke miatt. A házasságtörésből származó gyermekek elismerésére vonatkozóan a következőket állapítja meg a törvény: 1. Az elismerést korlátlanul gyakorolhatja az a szülő, aki a kritikus időben nem élt házassági kötelekben. 2. Elismerheti a gyermeket az a fél is, aki abban az időben házassági kötelekben élt ugyan, azonban közben házasságát megsemmisítették vagy felbontották. 3. Az utóbbi esetben az elismerés csak akkor történhet meg, ha az államtanács előzetes véleményével ellátott királyi rendelet azt jóváhagyja. Az elismerés megkönnyítésével főként a házasságtörésből származó gyermek apját akarják arra indítani, hogy ily minőségben jelentkezzen és szegyenkezés nélkül magára vállalja az apai felelősséget. A vérferdtől származó gyermek elismerését mindkét szülőnek csak abban az esetben engedi meg a törvény, ha a szülők a fogamzás idején nem tudtak a köztük fennálló rokonságról. Ha csak az egyik fél nem tudott a kötelekről, egyedül ő ismerheti el a gyermeket.

A gyermekek szociális és gazdasági érdekeinek védelme céljából az új kódex átdolgozta és rendszerében megújította a gyámíró intézményét. Új elv az örökbefogadás szabályozásában, hogy feltételül nincs megszabva az adoptálandó részéről a kiskorúság (a 18 éven aluli kor), azonban az adoptálandónak idősebbnek kell lennie 50 évesnél (kivételesen 40-nél). Ennek hatása máris mutatkozik, mert a korhatár eltörlése jelentősen emelte mindjárt az első évben az örökbefogadások számát.

Egy régi intézmény felújításával lehetőséget teremtett a törvényhozás arra, hogy a magánszemélyek vagy közintézetek védelmében élő apátlan, anyátlan kiskorú gyermekek bejuthassanak a családi kötelékbe. Ez az eredeti intézmény, amely a XIII. század végéig virágzott Olaszországban, az „affiliazione” (befogadás) intézménye. Vannak, akik „kis örökbefogadásnak” nevezték el, de nem az elnevezés, hanem a lényeg a fontos. Az örökbefogadás és a „befogadás” között alapvető különbség van. Mindkettőben közös az a tény, hogy egy kívülről álló személyt bevesznek a családba, ez a befogadás

azonban különböző céllal, különböző módon és hatással történik. Ennek megvilágítására álljon itt magának Solminak autentikus magyarázata: „Amíg az örökbefogadás főcélja a család folytonosságának biztosítása, az új intézmény célja, hogy segítséget nyújtson az elhagyott, kített gyermekeknek, végeredményben tehát jótékony-ság, védelem. Ezért az örökbefogadás intézményét mindenekelőtt a család érdekeit védő törvények szabályozzák, a „befogadás” intézményét pedig a kiskorúak védelmének közérdeket szolgáló törvénye szabályozza.

A gyakorlatban is ugyanezek az elvek érvényesülnek. A „befogadótól” nem kérdezik, hogy van-e gyermeke vagy sem, az örökbefogadótól igen. A „befogadótól” nem kívánja meg a törvény az örökbefogadás esetében az örökbefogadóra megállapított korhatárt, a kor-különbséget azonban, amely az örökbefogadásnál szükséges, itt is megkívánják. Végül az örökbefogadás ténye örökösödési jogigényt teremt az adoptált javára, míg a „befogadás” nem.

Érdemes kiemelni, hogy Olaszország, bár tiszteletben tartja a jog fényes hagyományait, ha szükséges, vizsgálat alá is tudja venni és a megváltozott körülményekhez alkalmazza azokat. A „befogadás” intézménye – mint említettük – a XIII. század végéig virágzott Itáliában, azután kiesett az élő törvényekből. Nem mintha ez a jogi felfogás idegen lett volna, hanem, mert nem éltek vele. Olaszországban egyébként is nagy múltja van a családvédelemnek. A családi kötelék jogi struktúrájában a faszizmus előtti liberális korszakban is sértetlen maradt, jöllehet az akkori olasz parlamentben több ízben is történt javaslat (legutóbb Marangoni és Lazzari részéről 1920-ban) a válás lehetőségének az olasz családjogba való bevezetésére. Mégis, ha jogilag nem is, de erkölcsileg és gyakorlatilag itt sem maradt hatás nélkül a nyugati országokban virágzó maithusi és neomalthusi mozgalmak működése, propagandája.

Mussolini előrelátó politikájának egyik sarkpontja volt az olasz család egységének és szilárdságának helyre-állítás, a születések számának előmozdítása. Ennek gazdasági megalapozására is nagy gondot fordított a szociális törvényekkel. Annak tudatában, hogy bármilyen művelt legyen is egy nemzet s bármilyen gazdag, ha a családi kötelék meglazul, ez az új generáció számára csökkenését vonja maga után, ami pedig a nemzet pusztulását jelenti.

Szára J. István